

مؤلفه‌های ملموس شادزیستی در تحقق پویایی ذهنی ساکنین فضاهای مسکونی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۲ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۲۵

محمدصادق طاهر طلوع دل

دانشیار، گروه معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران. Msttd@sru.ac.ir

سیده اشرف سادات

دانشجوی دکترا معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) A.sadat@sru.ac.ir

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: احساس شادی به عنوان یک پدیده روانشناختی و اجتماعی، تحت تأثیر تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از شرایط محیط است که انسان‌ها برای دستیابی به زندگی سالم و تداوم اجتماعی نیازمند آن می‌باشند. هدف پژوهش بر مبنای مدل معنایی محیطی با هدف تبیین نقش مؤلفه‌های کالبدی-عملکردی و معنایی شادزیستی در تحقق پویایی ذهنی ساکنین در فضاهای مسکونی می‌باشد.

روش پژوهش: پژوهش حاضر از نوع تحلیل محتوای کمی و گردآوری اطلاعات به شیوه استنادی-کتابخانه‌ای به همراه پیمایش میدانی و مصاحبه است. قلمرو پژوهش نظریه‌های مطرح در رابطه با شادزیستی از سال ۲۰۲۰-۱۹۹۶ میلادی است.

یافته‌ها: نتایج پژوهش حاکی از آن است که بر اساس نظرات متخصصین گذشته تا امروز، شادزیستی؛ به کمک عواملی همچون، عناصر عینی، رفتاری و ذهنی مختص هر مکان حاصل می‌شود و برای رسیدن به شادزیستی، مؤلفه‌ی کالبدی (عینی) $۵۵/۸۰\%$ ، مؤلفه‌ی معنایی (ذهنی) $۲۲/۹۷\%$ و مؤلفه‌ی رفتاری (عملکردی) $۲۱/۲۳\%$ اهمیت توجه دارند. ولی طبق پیمایش میدانی و مصاحبه با متخصصین حاضر؛ مؤلفه‌های کالبدی به میزان $۵۳/۸۷\%$ مؤلفه‌های معنایی $۲۶/۶۰\%$ و مؤلفه‌های رفتاری $۱۹/۵۳\%$ در شادزیستی مؤثر هستند و این دو دیدگاه دارای ۹۵% انطباق می‌باشند.

نتیجه گیری: لذا طبق نظر متخصصین پیشین و حاضر، بطور متوسط، میانگین درصد تأثیر عوامل؛ عینی $۵۴/۸۲\%$ ، ذهنی $۲۴/۸۰\%$ و رفتاری $۲۰/۳۸\%$ به‌طور مؤثر از مقولات تشکیل دهنده عوامل شادزیستی در تحقق هوشیاری ذهنی ساکنین در فضاهای مسکونی می‌باشند.

واژگان کلیدی: مؤلفه کالبدی، مؤلفه معنایی، مؤلفه عملکردی، شادزیستی ساکنین، پویایی ذهنی

۱. مقدمه

مناسب جهت انجام فعالیت‌های روزانه همچون خرید، تفریح سبب افزایش شادی شهروندان و ارتقاء کیفیت محیط می‌شوند (کوچک‌پور و صفوی، ۱۳۹۵). یکی از مهم‌ترین جنبه‌های حضور انسانی در فضاهای شهری و محلات مسکونی که سبب شادزیستی و پویایی این فضاها و نیز افزایش نقش اجتماعی آن‌ها می‌شود، حرکت پیاده است (اصلائی فر ۴۶، ۱۳۹۶). پویایی نقش مهمی در حیات جامعه دارند و می‌تواند، نشاط را به فضاها آورده و مردم را تشویق به حضور داوطلبانه در فضاهای مسکونی و شهری کند (عبداللهی و همکاران، ۱۹۸، ۱۳۹۸). اهمیت و ضرورت این پژوهش این است که، شادزیستی در فضاهای مسکونی این است که شادی از متغیرهای مهم و تأثیرگذار در طول زندگی آدمی است. شادی به نوعی معنای زندگی یا از معنا دهندگان آن است. تأثیر شادکامی در تحقق پویایی موضوعی قابل توجه است. شادزیستی یک معیار سلامت روانی است و منافع محسوس و نامحسوس بی‌شماری همچون افزایش سلامت جسمی، کاهش ناراحتی روانی، و طولانی شدن عمر دارد. پژوهش‌های تجربی بسیاری نشان داده است که انسان‌های شاد در زندگی خود با پیامدهای مثبتی مواجه می‌شوند. بنابراین این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که مؤلفه‌های ملموس شادزیستی برای دستیابی به پویایی ذهنی افراد در فضاهای مسکونی کدامند؟

۲. ادبیات پژوهش

۲-۱- تئوری زبان الگو

زبان الگو، مجموعه‌ای از دستورالعمل‌های انتزاعی است به نام «الگوها» که به مشکلات تکرار شونده می‌پردازد و به مردم می‌گوید برای حل مشکلات و در نظر گرفتن آنچه باید انجام دهند.

الکساندر روش جاودانه ساختمان و زبان الگو را به عنوان وسایل و ابزار طراحی، در راستای انسانی کردن محیط‌ها و معنا بخشیدن به آن‌ها ارائه می‌دهد. وی مقایسه جالبی میان زبان الگو و زبان متداول (زبانی که مردم به کمک آن سخن می‌گویند) انجام می‌دهد: به وسیله زبان الگو، مردم قادر به خلق یک تنوع نامحدود برای شهرها، ساختمان‌ها، فضاهای شهری جدید و بی‌همتا هستند درست مانند زبان که توانایی آفریدن جملات نامحدود و متنوع را داراست. براساس زبان الگو مردم قادرند ساختمان‌ها و محیط‌های کالبدی خود را بسازند. در این مقاله به دنبال الگوهایی هستیم که بتواند

حرکت افراد در مکان‌ها نیز می‌تواند از سلامت روانی و شادزیستی افراد در فضاهای مسکونی حمایت کند. قدم زدن به‌عنوان یک عمل ترمیمی شناخته‌شده است، زیرا این امر باعث آرامش و افسردگی مثبت شده خود شده است، همچنین انعکاس دهنده احساسات و نشاط است. حضور مردم در مکان موجب ایمنی ارتباط با جامعه، حس تعلق و شادکامی می‌گردد. شادی و نشاط به عنوان یکی از مهم‌ترین نیازهای بشری است که او را در جهت مقابله با پیچیدگی‌ها و مشکلات دنیای امروز محیا می‌گرداند. یکی از چالش‌های فراروی انسان در دنیای امروز، احساس شادمانی است؛ زیرا به رغم پیشرفت‌های چشمگیر در فناوری و تأمین آسایش انسان، احساس شادمانی وی افزایش نیافته است. فقدان شادی و نشاط در جامعه نتایج منفی بسیاری همانند افسردگی، بدبینی، ارزیابی منفی رویدادها، بی‌علاقگی به کار و فقدان وجدان کاری، اعتیاد به مواد مخدر، ناهنجاری‌های اجتماعی، رواج خشونت در روابط اجتماعی، طلاق، گرایش به فرهنگ بیگانه و غیر خودی را به دنبال دارد. در مقابل اگر افراد شادمان باشند، موجب بهبود و ارتقای عملکرد فردی و اجتماعی، سلامت روان، برخورداری از کیفیت بالای زندگی، ایجاد اجتماعی مثبت، سالم و کارآمد، خوش‌بینی و امید، اعتماد، احساس امنیت بیشتر، آسان گرفتن در تصمیم‌گیری و رضایت بیشتر می‌شود (باستانی و ملکی‌پور ۲، ۱۳۹۵). از آنجایی که فضای معماری و مسکن بیشترین ارتباط را با مردم و محیط زندگی برقرار می‌سازد، در نتیجه نقش بسزایی در احساس شادی و آرامش به ساکنین دارد. انسان همواره با محیط اطراف خود در رابطه و تعامل بوده است. محیطی که از عوامل و پدیده‌های طبیعی، عناصر انسان-ساخت و محصول توسعه و رشد جوامع انسانی و کنش متقابل بین پدیده‌های طبیعی و انسان‌ساخت شکل گرفته است؛ در واقع انسان همواره رابطه‌ای نزدیک، مستقیم و بدون واسطه با محیط پیرامون خود داشته و در این رابطه متعامل و پویا هم استفاده کننده از محیط، هم خلق‌کننده محیط و هم متأسفانه تخریب‌کننده محیط بوده است (پورجعفر و همکاران ۶۶، ۱۳۸۸). ایجاد فضایی دور از ترافیک و تردد خودروها و آلودگی صوتی و آلودگی هوا به منظور آرامش و حس مکان و مکث ساکنین یکی از مهم‌ترین عواملی می‌تواند باشد که باعث افزایش شادزیستی و بهبود شرایط فضا می‌شود (اکبری و همکاران، ۱۳۹۷). ایجاد فضای امن، پرتحرک و

سایر فضاهای ایجاد شده یک رویکرد اجتماعی، محصولی فرهنگی به شمار می‌آید و برای تعادل و تعامل اجتماعی گروه‌های مختلف با عقاید گوناگون ایجاد می‌گردد.

۲-۴- عوامل شادزیستی در معماری

در دنیای امروز عوارض رو به تزاید زندگی ماشینی که در حال بلعیدن همه احساسات، هیجانات، انسانیت و سلامتی، غیر قابل کتمان می‌باشد. اضطراب‌های فکری و تنش‌های روانی نیز از مشکلات جدی انسان عصر تکنولوژی است که منجر به کاهش احساس شادی وی شده است (مازوحی ۱۲۱، ۱۳۹۱). معماری را می‌توان به‌نوعی «معنا بخشیدن به ماده»، یا «تجلی ساختن معنایی» از طریق شکل دادن به ماده دانست. این فرآیند نیز تابع سلسله مراتبی گسترده است که درجات آن با درجه و میزان دو ساحت اصلی معنویت و مادیات زیستی مطابق است و از اعتقادات معمار و جهان-بینی او سرچشمه می‌گیرد. موضوع جان بخشیدن به ماده در هر مقوله از معماری که باشد با درجات متناسب خود مصداق خواهد داشت. این جان و معنادار نمودن، تابعی از ساحت زیستی موردنظر معمار یا نوعی نشاط و شادی است که انسان در آن به سر می‌برد؛ آن را می‌توان در سه ساحت روح، نفس و بدن قابل‌شناسایی است. همان‌گونه که انسان فعالیت‌هایش را در پاسخ به نیازهای این سه ساحت انجام می‌دهد، معماری نیز، اصول پایه و شکل‌دهنده‌اش و هم ویژگی‌های شکل‌نهایی و پدید آمده‌اش به تناسب به یک، دو یا سه ساحت فوق مرتبط است (نقی‌زاده و امین‌زاده ۸۶، ۱۳۸۵). اما واقعیت این است که فضاهای معماری اگر چه با تنش‌ها، فشارها و آسیب‌ها و مشکلات روانی برای شهروندان است، ولی به شکل‌های مختلفی شور، نشاط، امید، پویایی، تغییر و حس خوب زندگی را برای شهرنشینان فراهم می‌کند (فاضلی ۴۶-۵۷، ۱۳۹۲). امروزه هر چه فضاها و طراحی-ها از مناسبت و مطلوبیت بیشتری برای زندگی شهروندان برخوردار باشند، خانواده‌ها نیز آرامش کالبدی، روانی و رفتاری بیشتری دارند. نشاط در زندگی، زمینه-ساز تحقق و ایجاد فضایی است که فرد می‌تواند به کنش برابر و ارتباط با هم‌نوعانی که باعث ایجاد آرامش، امنیت و اطمینان خاطر وی برای زندگی مناسب باشند، مبادرت کند. نشاط در زندگی، آمیزه‌ای از شرایط مادی، رفتاری و ذهنی و در واقع نشانه‌ای است از نگرش‌های مثبت فرد به جهان و محیطی که او را فراگرفته و در آن زندگی می‌کند. که یکی از این فضاها مسکن است. انسان متعلق

به عنوان یک ابزار و وسیله‌ای طراحی در راستای معنا بخشیدن به محیط زندگی انسان ارائه گردد.

۲-۲- پویایی

در پی گسترش استفاده از وسایل نقلیه و افت کیفیت محیطی به خصوص در بافت مرکزی شهرها، تلاش برای بهبود شرایط زیست مردم و بازگرداندن فضای شهری به آن‌ها از اهمیت بسزایی برخوردار شد (حبیبی و حقی، ۱۳۹۷). حرکت لازمه‌ی ادراک معمارانه است. فضای معماری به واسطه خواص پویایی، سیالیت و مکث، موجبات حرکت فیزیکی، بصری و ذهنی را در ناظر فراهم می‌آورد. در فلسفه، عامل حرکت مبنای ادراک حقایق جهان مادی است. فیلسوفان اسلامی، حرکت را امری کمالی و دارای غایت می‌دانستند که مشمول اصل قوه و فعل است (شجاری ۱۵۷، ۱۳۹۷). حرکت اصل همه‌ی تجربه‌های فضایی است، و درک فضا نیز متکی به حرکت است. همان‌طور که می‌دانیم در جهان خلقت همه چیز پویا و در حال تحول است؛ با حرکتی ظاهری و یا حرکتی درونی (رحیمیان ۱۳۸۳، ۱۴۶). ارزش یک مکان به حضور افراد در آن مکان است. یافتن معیارهایی که بتوان به وسیله آن‌ها حضورپذیری افراد در محیط زندگی را ارتقاء داد، به عنوان یکی از اولویت‌های اساس حرفه‌مندان و تئوری‌پردازان تبدیل شده است (علی‌زاده مقدم و همکاران ۱۳۶، ۱۳۹۷).

۲-۳- شادزیستی فردی و جمعی در معماری

رفتارهای انسانی در بستر محیط شکل می‌گیرند و نمی‌توان بدون در نظر داشتن تأثیر محیط، شرایط رفتاری را مورد تجزیه و تحلیل و ارزیابی قرار داد. بنابراین طراحی باید با تکیه بر دانش چگونگی تعامل انسان با محیط به نتیجه برسد (پوردیهیمی، ۱۳۹۰). نیروهای اجتماعی-فرهنگی در بردارنده عناصری هستند که در زمان و مکان می‌توانند تغییر کنند. این نیروها عموماً بار فرهنگی و روانی کیفیتی ادراکی به فضا می‌دهند و حضوری پنهان دارند و به‌محض برخورد با یک مسئله اجتماعی و فرهنگی حس می‌شوند (لطیفی و همکاران، ۲۱۸، ۱۳۹۴). مکان‌های اجتماعی در دراز مدت به فضاهایی به منظور ایجاد حس مکان و امنیت محیط و عابران پیاده، ایجاد حس مشارکت و حضور فعال افراد و گروه‌ها در تصمیم‌گیری و اجرا و حس مسئولیت و وابستگی بیش‌تر به محیط تبدیل شده‌اند (عباس‌زاده و تمری ۳۱، ۱۳۹۲) با در نظر گرفتن فضاهای عمومی و

به دنیای حسی و طبیعی عضوی از جهان هوشمند است و اراده انسانی را همسوی اراده قدسی و عبور از تمایلات و خواسته‌های نفسانی قرار می‌دهد. چنین تغییری در انسان و بالفعل ساختن توانمندی‌های ذهنی و سپس عینی وی، در سیستم باورهای فردی که تثبیت و تداومش از طریق نهادها، یا همان کنش‌های جمعی تجلی یافته، میسر می‌شود متوسلی و همکاران ۲۷، (۱۳۹۶).

۲-۴-۱- ارتقاء ادراک کالبدی و عینی ساکنین

ظاهر، ساختار، چگونگی و نحوه رشد و محتوا و تجسد و بیان آن است. از نظر زیبایی‌شناسی فرم یا صورت عبارت است تظاهر حسی و واضح یک پدیده، به بیان دیگر فرم جنبه قابل احساس یک پدیده است به طوری که منظور از فرم یا ظاهر پدیده آن بخشی است که مورد قضاوت قرار می‌گیرد (پاکزاد ۹۶، ۱۳۸۹). یکی از راه‌های تثبیت اصالت حیات مادی آن است که در ظاهر به انسان بها داده و به‌عنوان محور و معیار اصلی فعالیت‌های بشری قلمداد می‌شود (نقی‌زاده و امین‌زاده ۱۳۸۵) عرصه زندگی مادی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های حیات انسان که برای شاد زیستن وی لازم می‌باشد. معماری در این مرتبه از حیات، به نیازهای معطوف است که اساساً آدمی برای تداوم و بقای زندگی خویش بدان‌ها توجه دارد. لذا قادر است ضمن بخشیدن لذتی مادی به انسان، اشتیهای او را برای یک یا چند نیاز دیگر تحریک نماید. نیاز به استحکام ساختمان، رعایت اندازه‌ها و تناسبات به جهت استقرار کالبد آدمی در بنا، ضرورت توجه به آسایش فیزیکی در نتیجه تعادل بدن با شرایط محیط و مسائلی از این دست، از اقتضائات توجه معماری برای تأمین انسان در زندگی مادی خواهد بود. اگر چه این‌گونه از معماری انسان را از تکاپو بازمی‌دارد، لکن به هنگام نیاز در حرکت خودجوش برای تأمین حیات طبیعی، انسان را به خویش جلب و او را متوجه رفع نیاز می‌کند (سامه ۱۳۹۴، ۲۱۶). این غایت در مکانب مادی، ساحت مغفول شادزیستی است که تنها به نیازهای مادی و فیزیولوژیکی اصالت می‌دهند (نقی‌زاده، ۱۳۸۰). کیفیت محیط زندگی به‌عنوان یکی از الزامات اولیه کیفیت زندگی، در برگیرنده احساس رفاه آسایش و رضایت مردم از عوامل کالبدی، زیست‌محیطی و نمادین محیط زندگی‌شان است (بهرام‌پور و مدیری، ۱۳۹۴).

کوپر مارکوس معتقد است خاطرات محیطی، زندگی ما را، به طرق مختلف تحت تأثیر قرار می‌دهد. این‌ها

احساس ارتباط با گذشته، احساسی از کنترل، اعتمادبه‌نفس و احساسی از هویت را باعث می‌شود (مارکوس^۱ ۱۹۸۶). ادراک فضای خانه وابسته به ساکنین و موقعیت مکانی ادراک‌کننده بوده و با تغییر آن تغییر می‌کند؛ بنابراین آنچه ادراک فضای خانه نامیده می‌شود، مجموعه‌ای از یک سری ادراکات جزئی است که ساکنین در طول زمان در تصویری به‌صورت متوالی از یک فضا به دست می‌آورد. بر این اساس «فضا مجموعه روابط ادراک‌شده به‌صورت متوالی میان نقاط است» (پاکزاد ۱۳۸۹). ادراک فضای خانه از طریق مؤلفه‌های محیطی دیگری همچون نور، رایحه، جنسیت سطوح و دما نیز صورت می‌پذیرد. از همین رو در ادراک فضای خانه هر چه اندام حسی بیشتری بکار گرفته شود، فضا از جذابیت بیشتری برخوردار می‌گردد (پاکزاد ۱۳۸۹). همچنین در «ادراک فضای خانه متغیرهای ذهنی نظیر حافظه شخصی ساکنین، تأثیرات نژادی، فرهنگی، زمینه‌های ملی یا منطقه‌ای نقش دارند» (پوردیهیمی ۸، ۱۳۹۴).

۲-۴-۲- تعاملات رفتاری در تحقق شادزیستی

یکی از اولین مهارت‌ها، توانایی در برقراری ارتباط مؤثر می‌باشد، زندگی انسان‌ها بدون برقراری ارتباط مؤثر با دیگران امکان‌پذیر نیست. انسان‌ها از لحظه تولد با سایر افراد ارتباط دارند و نحوه ارتباط با دیگران نقش مهمی در حل مسائل و مشکلات و یا برعکس ایجاد مشکلات دارد. بسیاری مشکلات و مسائل به خاطر نداشتن ارتباط مؤثر ایجاد می‌شود. خیلی از اختلاف‌ها و نزاع‌ها به خاطر نداشتن مهارت ارتباطی ایجاد می‌شود (صدقتیان ۱۳۸۹). انسان دارای نیازهایی است که بر اساس آن با محیط پیرامون خود ارتباط برقرار می‌کند. وی برای رفع نیازهای خود نه فقط مجبور به فعالیت‌های متعددی است بلکه محیط را نیز سیستم دینامیکی می‌یابد که قادر است بسیاری از نیازهای وی را پاسخ دهد. به همین دلیل خاصیتی از محیط را کشف می‌کند که جوابگوی بخشی از نیازهای وی باشد. این خاصیت عملکرد است، عملکرد در واقع توانایی یک سیستم دینامیک در ایجاد حالت‌های رفتاری معین است. این توانایی و قابلیت باعث شده است که انسان‌ها در مواجهه با هر پدیده واقعی عینی، خاصیتی را کشف کند که می‌تواند بالقوه در رفع نیازهای آن‌ها کمک نماید خاصیت را عملکرد آن پدیده می‌نامند (ماجدی و همکاران ۲۸۳، ۱۳۸۹). از این رو مؤلفه عملکردی که یکی از مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت فضا می‌باشد که به چگونگی کارکرد یک

مکان و این که طراحان چگونه می‌توانند فضای مناسب- تری را طراحی کنند، می‌پردازد (عباس‌زادگان و فرهنگی، ۱۳۹۱). بعد عملکردی فضا مربوط به کیفیت‌هایی است که به فعالیت‌های موجود در فضا و عملکرد خود فضا وابسته است (رفعیان و همکاران ۳۹، ۱۳۹۱). عوامل عملکردی، به عنوان عامل محرک جهت جذب شدن به فضایی می‌باشند. وجود فعالیت‌های گردهمایی و یا فضاهای کانونی جهت تجمع مانند زمین‌بازی کودکان و یا غذاخوری‌ها، امکان حضور افراد در فضا و لحظاتی کنار هم بودن و ایجاد تجربه‌هایی مشترک را چند برابر می‌نماید (حبیب، ۱۳۸۶).

دیر و والش^۲ (۱۹۸۹) معتقدند که روابط اجتماعی می‌تواند در فضا شکل بگیرد و به افراد حیات ببخشد و همچنین توسط شکل فضا مورد تهدید قرار می‌گیرد و یا فضا واسطه برقراری روابط اجتماعی می‌گردد. بر این اساس طراحان شهری با شکل دادن به فضا می‌توانند بر الگوهای فعالیت انسانی و زندگی اجتماعی تأثیر بگذارند. جین جیکوبز به عنوان یکی از طرفداران این دیدگاه، با انتقاد از شیوه طراحی شهرهای مدرن و تأکید بر جنبه‌های اجتماعی عملکرد خیابان‌ها، پیاده‌روها و پارک‌ها به عنوان مکانی برای فعالیت‌های مردم و مکان‌هایی برای تعاملات اجتماعی، در جایگزینی «زندگی» به جای «هنر» می‌گوید: «شهر یک اثر هنری نیست چون هنر گلچینی از زندگی است در صورتی که شهر زندگی در حیاتی‌ترین، پیچیده‌ترین و شدیدترین شکل آن است» (کارمونا^۳ و همکاران ۲۰۰۳، ۷). بنابراین مکان فقط یک فضای مشخص نیست بلکه تمام فعالیت‌ها و رویدادها، آن را ایجاد می‌کند.

۲-۴-۳- مؤلفه‌های ذهنی شادزیستی در معماری

معناداری فضا و تأثیری که فضا از طریق حواس بر ذهن به جا می‌گذارد و در نتیجه معنایی که از تماس با فضا یا قرار گرفتن در فضا به ذهن او متبادر می‌شود و نیز تحولات رفتاری ناشی از تأثیر فضا، موضوع‌هایی هستند که نه تنها از طریق استدلال منطقی تأیید می‌شوند، بلکه این فرآیندها با روش‌های تجربی نیز به اثبات رسیده‌اند. بارزترین ویژگی‌های اثرگذار فضا بر انسان، نمادها، نشانه‌ها، تناسبات، صدا، نور، عملکردها و منشأ آن‌ها هستند که وجهی از تأثیر فضا بر انسان بوده و آثار ناشی از آن‌ها را در مقوله‌های دیگری چون هویت،

تشخص، احساس تعلق به مکان، احساس راحتی، احساس امنیت، احساس حقارت و تذکر معانی معنوی و روحانی نیز می‌توان مورد توجه و بررسی قرار داد. مهم-ترین وجهی که فضا می‌تواند این عوامل ظاهری و اثرات ناشی از آن‌ها را همراه با هم معرفی کند، کیفیت فضا است. فضا پدیده‌ای است که می‌تواند به خودی خود، بار معنایی خاصی را برای گروه‌های مختلف انسانی به همراه داشته باشد. در نگرش مادی و کمی به فضاهای سه بعدی، هیچ نقطه‌ای از فضا نسبت به نقاط دیگر از نظر کیفی برتری و تمایز ندارد، اما در تفکر معنوی، نقاطی از سایر نقاط متمایز می‌شوند (شارع‌پور ۱۳۹۳، ۳۴۴ و ۳۴۳).

علاوه بر ظاهر و عملکرد برای انگیزختن احساسات انسانی و ادراک صریح و مستقیم باید معنای قابل درکی وجود داشته باشد. لینچ معنا را یک خاصیتی از محیط می‌داند که می‌تواند فرد را به دیگر جنبه‌های زندگی مرتبط سازد (پاکزاد ۱۳۸۹). عناصر کالبد بنا توسط حواس به معنا تبدیل می‌شود. انسان در مدت زندگی در تمام ابعاد، روانی و جسمانی تغییر می‌کند این تغییرات معلول برخورد انسان با محیط و انسان است. انسان، محیط زیستش را بر مبنای نیازهای مادی، نفسانی و معنوی بازسازی و بهسازی می‌کند. در نگرش مادی هیچ نقطه‌ای از فضا نسبت به نقاط دیگر از نظر کیفی برتری و تمایز ندارد، درحالی که در تفکر معنوی، نقاطی از سایر نقاط متمایز می‌شوند و اصولاً مکان و فضا قفس روح است (نقی‌زاده ۱۳۹۰). وی به جز نیازهای مادی، نیازهای روحی و معنوی نیز دارد. از این رو معماری نیز مانند دیگر هنرها، باید هماهنگ با نیازهای روحی و عاطفی انسان‌ها جلوه‌ای هنرمندانه داشته باشد. معماری باید افزون بر آبدانی جنبه‌های مادی زندگی انسان‌ها، پاسخگوی ابعاد متنوع نیازهای روحی و معنوی انسان‌ها باشد و انگیزه‌های حس طلبی و کمال‌جویی آن‌ها را مستغنی و زمینه‌سازی کند (نقره‌کار ۲۶، ۱۳۹۲). معماری معنوی یعنی خلق فضایی که انسان با حضور در آن به یاد خدا افتاده و در محضر خداوند قرار گیرد و از همین منظر فعالیت‌ها و رفتارهای او جنبه‌ای باطنی در کنار جنبه‌های ظاهری زندگی می‌یابد (صحاف، ۱۳۹۰). براساس نظرات متخصصین گذشته تا امروز می‌توان عوامل عینی، رفتاری و ذهنی را براساس نظرات متخصصین حاضر به صورت جدول شماره ۱ بیان نمود.

نمودار ۱: روابط فرد با محیط زندگی
(داداش پور و روشنی، ۱۳۹۱)

جدول ۱: مفاهیم حاصل از تحلیل محتوای اسنادی

عوامل	ردیف	مؤلفه	منابع
عوامل عینی (کالبدی)	۱	تنوع فعالیتها	چپ من، ۱۳۸۶؛ فروتن، ۱۳۹۲؛ ستاری فرد، ۱۳۹۳؛ بازوندی، ۱۳۹۳؛ احمدی، ۱۳۹۳؛ با حقیقت منگودهی، ۱۳۹۴؛ حبیبی، ۱۳۹۵؛ طاهر طلوع دل، ۱۳۹۶؛ سیادت، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۶؛ Gehl, 1996; Jacobs, 1961; Krier, 1996; Jalaladdini, 2011; Zang Zarin, 2014
	۲	وجود پوشش گیاهی	گلکار، ۱۳۸۵؛ خستو، ۱۳۸۹؛ فروتن، ۱۳۹۲؛ فرازمنده، ۱۳۹۲؛ حبیبی، ۱۳۹۲؛ نوروزیان، ۱۳۹۲؛ پیرو اولیا، ۱۳۹۳؛ شمس الدینی، ۱۳۹۳؛ بازوندی، ۱۳۹۳؛ پیرو اولیا، ۱۳۹۳؛ محمدی زاده، ۱۳۹۴؛ شاهپوندی، ۱۳۹۴؛ محمدی زاده، ۱۳۹۴؛ بهزاد پور، ۱۳۹۵؛ سامی، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۳، ۱۳۹۷؛ بهزاد پور، ۱۳۹۶؛ نپاوندی، ۱۳۹۶؛ Rosso, 2011; Momtaz, 2015; Szibbo, 2018; Wei Zeng, 2018; Bornioli, 2018; Hikmah et al, 2017
	۳	آسایش اقلیمی	گلکار، ۱۳۸۵؛ ماجدی، ۱۳۸۹؛ خستو، ۱۳۸۹؛ دادپور، ۱۳۹۱؛ فروتن، ۱۳۹۲؛ دبیریان، ۱۳۹۳؛ شاهپوندی، ۱۳۹۴؛ محمدی، ۱۳۹۴؛ حاجی پور، ۱۳۹۴؛ محمدی، ۱۳۹۴؛ حبیبی، ۱۳۹۵؛ نپاوندی، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۷؛ قربان پور، ۱۳۹۸؛ نقی زاده، ۱۳۷۸؛ Jacobs, 1961; Gehl, 2008; Rehdanzand & Maddison, 2003
	۴	غناي حسی	گلکار، ۱۳۸۵؛ فروتن، ۱۳۹۲؛ پیرو اولیا، ۱۳۹۳؛ بمانیان، ۱۳۹۵؛ دبیریان، ۱۳۹۵؛ میکائیلی هرچه سو، ۱۳۹۶
	۵	ادراک فراحسی*	
	۶	خوانایی فضایی	گلکار، ۱۳۸۵؛ فروتن، ۱۳۹۲؛ دبیریان، ۱۳۹۳؛ شاهپوندی، ۱۳۹۴؛ محمدی، ۱۳۹۴؛ حبیبی، ۱۳۹۵؛ طاهر طلوع دل، ۱۳۹۶؛ سیادت، ۱۳۹۶؛ رحیمی، ۱۳۹۶؛ نپاوندی، ۱۳۹۶؛ حسینی، ۱۳۸۷؛ Jacobs, 1961; Chapman, 1996; Zang Zarin, 2014; Hikmah et al, 2017; Karimi et al, 2018; Khalili, 2018 Azeri
	۷	تراکم کاربری	نپاوندی و همکاران، ۱۳۹۶؛ Jacobs, 1961; Lau Leby, 2010; Hyungun Sung, 2015; Jan Ott, 2017; Chen Zeng, 2018; Wei Zeng, 2018; Xiaodong Xu, 2018; Qingsong He et al, 2018; Delclòs-Alió, 2018; Wenzé Yue, 2019; Sulis, 2018; Angel, 2018
	۸	تنوع کاربری	بمانیان، ۱۳۹۵؛ کریمی دهکردی، ۱۳۹۶؛ نپاوندی و همکاران، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۶؛ قربان پور، ۱۳۹۸؛ Chapman, 1996; AIA, 2005; Tibbalds, 2012; Karami, 2015; Wei Zeng, 2018; Frank et al, 2010; Lovejoy et al, 2010; Ellis et al, 2006; Leslie et al, 2005; Wenzé Yue, 2019
	۹	قابلیت نفوذپذیری	فروتن، ۱۳۹۲؛ نوروزیان، ۱۳۹۲؛ دبیریان، ۱۳۹۳؛ نوری، ۱۳۹۳؛ حبیبی، ۱۳۹۵؛ علیمردانی، ۱۳۹۵؛ بمانیان، ۱۳۹۵؛ میکائیلی هرچه سو، ۱۳۹۶؛ نپاوندی، ۱۳۹۶؛ علیمردانی، ۱۳۹۵؛ بازوندی، ۱۳۹۳؛ دادپور، ۱۳۹۱؛ نوری، ۱۳۹۳؛ Jacobs, 1961; Chapman, 1996; Xiaodong Xu et al, 2018
	۱۰	انعطاف پذیری	فروتن، ۱۳۹۲؛ دبیریان، ۱۳۹۳؛ عظمتی، ۱۳۹۳؛ حبیبی، ۱۳۹۳؛ علیمردانی، ۱۳۹۵؛ رحیمی، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۷؛ پاکزاد، ۱۳۸۴؛ گلکار، ۱۳۸۵؛ Bentley et al, 1985; Lyubomirsky, 2005; Marichela Sepe, 2015; Karimi Azeri et al, 2018

۱۱	دسترسی‌پذیری	ماجدی، ۱۳۸۹؛ خستو، ۱۳۸۹؛ دادپور، ۱۳۹۱؛ دهقان، ۱۳۹۱؛ رجلی، ۱۳۹۱؛ حبیبی، ۱۳۹۲؛ لطیفی، ۱۳۹۲؛ فرازمنده، ۱۳۹۲؛ ستاری فرد، ۱۳۹۳؛ شمس‌الدینی، ۱۳۹۳؛ بازوندی، ۱۳۹۳؛ احمدی، ۱۳۹۳؛ شاهوندی، ۱۳۹۴؛ جلیلی، ۱۳۹۴؛ معرب، ۱۳۹۵؛ حبیبی، ۱۳۹۵؛ پوراحمد، ۱۳۹۵؛ رضانیان، ۱۳۹۵؛ حسینی امین، ۱۳۹۵؛ بمانیان، ۱۳۹۵؛ محمدی یگانه، ۱۳۹۵؛ سیادت، ۱۳۹۶؛ میکائیلی هرچه سو، ۱۳۹۶؛ اصلانی فر، ۱۳۹۶؛ رحیمی، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۷؛ جهانگیر، ۱۳۹۸؛ قربان پور، ۱۳۹۸؛ اصلانی فر، ۱۳۹۶؛ رضانیان، ۱۳۹۵؛ پوراحمد، ۱۳۹۵؛ علیمردانی، ۱۳۹۵؛ دادپور، ۱۳۹۱؛ Lynch, 1981; Chapman, 1996; Montgomery, 1998; Landry, 2000; Lau Leby, 2010; Drewes, 2010; Newton, 2012; Nogueira Lopes, 2013; Carlos, 2013; Zang Zarin, 2014; Deljooy Kooshali, 2015; Hyungun Sung, 2015; Karami, 2015; Momtaz, 2015; Hunt, 2016; Jan Ott, 2017; Işiklar, 2017; Marichela Sepe, 2017; Hikmah et al, 2017; Chen Zeng, 2018; Wei Zeng & Yu Ye, 2018; Khalili, 2018; Ravenscroft, 2000; Montgomery, 1998
۱۲	تأمین محصوریت	نهایندی، ۱۳۹۶
۱۳	تأمین تناسب	دبیریان، ۱۳۹۳؛ شاهوندی، ۱۳۹۴؛ Lynch, 1981; Wei Zeng & Yu Ye, 2018; Bajçinovci, 2018; Dadashpoor, 2017
۱۴	هندسه منطق	ودادی مقدم، ۱۳۹۰؛ دادپور، ۱۳۹۱؛ حسینی، ۱۳۸۷؛ نوری، ۱۳۹۳؛ نوروزیان، ۱۳۹۲؛ علیمردانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ علیشاهی، ۱۳۹۳؛ منگودهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ هروی تربتی و مافی‌نژاد، ۱۳۹۴؛ محمدخانی، ۱۳۹۵؛ Fachrudin, Fachrudin, 2013; Nogueira Lopes & Camanho, 2013; Montgomery, 1998; Asif Faiz, 2012; Abdul Aziz et al, 2012
۱۵	وجود فضای باز	بمانیان، ۱۳۹۵؛ عظمتی، ۱۳۹۳، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷؛ بمانیان، ۱۳۹۵؛ بهزادپور، ۱۳۹۶؛ دانشپور، Sugiyama, 2008; Abdul Aziz et al, 2012; Hossini, 2015; Hikmah et al, 2017; Karimi Azeri et al, 2018
۱۶	نظارت‌پذیری	نهایندی، ۱۳۹۶؛ خطیبی، ۱۳۹۶
۱۷	اشرافیت بصری	میکائیلی هرچه سو، ۱۳۹۶؛ حسینی، ۱۳۸۷؛ طیبیان، ۱۳۹۲
۱۸	بوم آوردی مصالح	ماجدی، ۱۳۸۹؛ ستاری فرد، ۱۳۹۳؛ عظمتی، ۱۳۹۳؛ نوری، ۱۳۹۳؛ با حقیقت منگودهی، ۱۳۹۴؛ حاجی پور، ۱۳۹۴
۱۹	انرژی بهینه	فروتن، ۱۳۹۵؛ گلکار، ۱۳۸۵؛ شاهوندی، ۱۳۹۴
۲۰	رنگ متناسب	پاکزاد، ۱۳۸۴؛ خستو، ۱۳۸۹؛ نوروزیان، ۱۳۹۲؛ پیرو اولیا، ۱۳۹۳؛ نوری، ۱۳۹۳؛ محمدی، ۱۳۹۴؛ معرب، ۱۳۹۵؛ علیمردانی، ۱۳۹۵؛ کیانی هاشمی اصفهانی، ۱۳۹۵
۲۱	ارتباطات فضایی	قربان پور، ۱۳۹۸؛ پژوهنده، ۱۳۹۰؛ احمدی، ۱۳۹۳؛ Carlos, 2013
۲۲	موقعیت فضایی	پژوهنده، ۱۳۹۰؛ نوروزیان، ۱۳۹۲؛ مهدوی دیزج، ۱۳۹۴؛ Chapman, 1996; Montgomer, 1998; Jalaladdini, 2011; Hossini, 2015; Marichela Sepe, 2017; Szibbo, 2018
۲۳	چیدمان کارآمد	پژوهنده، ۱۳۹۰؛ محمدی و تفی پور، ۱۳۹۴؛ معرب و همکاران، ۱۳۹۵؛ دهکردی و عبداللهی، ۱۳۹۶؛ یاسر معرب، ۱۳۹۵؛ عظمتی، ۱۳۹۶؛ محمدی زاده، ۱۳۹۴
۲۴	جذابیت و زیبایی	پاکزاد، ۱۳۸۴؛ خستو، ۱۳۸۹؛ دهقان، ۱۳۹۱؛ حبیبی، ۱۳۹۲؛ طیبیان و موسوی، ۱۳۹۲؛ پیرو اولیا، ۱۳۹۳؛ حبیبی، ۱۳۹۵؛ پوراحمد، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۶؛ پوراحمد، ۱۳۹۵؛ Gehl 2008; Karimi Azeri et al, 2018; Jacobs, 1961; Jalaladdini, 2011; Momtaz, 2015; Bornioli, 2018; Sugiyama, 2008
۲۵	تشخص بصری	گلکار، ۱۳۸۵؛ فروتن، ۱۳۹۲
۲۶	کیفیت مکان*	
۲۷	اجتماع‌پذیری	بهزادپور و همکاران، ۱۳۹۶؛ اصلانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ دهقان، ۱۳۹۱؛ تبریزی و همکاران، ۱۳۹۳؛ عظمتی، ۱۳۹۳؛ بحرالعلومی، ۱۳۹۵؛ حیدری و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحیمی، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷؛ دانشپور، ۱۳۸۶
۲۸	فعالیت‌پذیری	رحیمی، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۷؛ جهانگیر، ۱۳۹۸
۲۹	حضورپذیری	رجلی، ۱۳۹۱؛ ستاری فرد، ۱۳۹۳
۳۰	تعامل‌آفرینی	Jane Jacobs, 1961; Bujar et al, 2018
		لطیفی و همکاران، ۱۳۹۴؛ پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۶؛ تبریزی و همکاران، ۱۳۹۳؛ خستو، ۱۳۸۹؛ رجلی، ۱۳۸۱؛ نوروزیان، ۱۳۹۲؛ فرازمنده، ۱۳۹۲؛ ستاری فرد، ۱۳۹۳؛ عظمتی، ۱۳۹۳، ۱۳۹۷؛ حبیبی و همکاران، ۱۳۹۵؛ بحرالعلومی، ۱۳۹۵؛ حیدری، ۱۳۹۵؛ طاهر طلوع دل، ۱۳۹۶؛ بهزادپور، ۱۳۹۶؛ خطیبی، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۶

Hossini, 2015; Deljooy Kooshali, 2017; Karimi Azeri et al, 2018; Qingsong He and et al, 2018; Hyemin, Sugie, 2017	
۳۱	رابطه همسایگی بهزادپور و همکاران، ۱۳۹۶؛ خطیبی، ۱۳۹۶؛ پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۶؛ رجبلی، ۱۳۹۱؛ نوروزیان، ۱۳۹۱؛
Jasmine Lau Leby, 2010; Nicola & Szibbo, 2018; Pitner et al, 2012	
۳۲	مراض مهربانی، ۱۳۹۶؛ میر مقتدایی، ۱۳۸۸؛ Mortazi Mehrbani, 2017
۳۳	امنیت بخشی گلکار، ۱۳۸۵؛ صادقیان، ۱۳۸۳؛ زراعی متین، ۱۳۸۸؛ پورمحمدی، ۱۳۹۱؛ رجبلی، ۱۳۹۱؛ محمود نژاد، ۱۳۹۲؛ موسوی، ۱۳۹۲؛ فروتن، ۱۳۹۲؛ لطیفی، ۱۳۹۲؛ احمدی، ۱۳۹۳؛ شاهپوندی، ۱۳۹۴؛ رستمی، ۱۳۹۴؛ معرب، ۱۳۹۵؛ علیمردانی، ۱۳۹۵؛ پوراحمد، ۱۳۹۵؛ حسینی امین، ۱۳۹۵؛ بمانیان، ۱۳۹۵؛ بحرالعلومی، ۱۳۹۵؛ محمدی یگانه، ۱۳۹۵؛ سیادت، ۱۳۹۶؛ میکائیلی هرچه سو، ۱۳۹۶؛ شریفزاده، ۱۳۹۶؛ فاضلی، ۱۳۹۶؛ اصلانی فر، ۱۳۹۶؛ کریمی دهرودی، ۱۳۹۶؛ نپاوندی، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۶؛ سامی، ۱۳۹۶؛ جهانگیر، ۱۳۹۸؛ Jacobs, 1961; Chapman, 1996; Montgomery, 1998; Landry, 2000; Gehl, 2008; Schimmel, 2009; Drewes, 2010; Zang Zarin, 2014; Momtaz, 2015; Işiklar, 2017; Fachrudin, 2017; Wei Zeng, 2018; Karimi Azeri et al, 2018; Bajcinovci, 2018; Bajcinovci, 2018
۳۴	نظارت‌پذیری نپاوندی، ۱۳۹۶؛ خطیبی، ۱۳۹۶؛ Lynch, 1981; Lau Leby, 2010
۳۵	دعوت کنندگی دانشپور، ۱۳۸۶؛ عظمتی، ۱۳۹۳، ۱۳۹۶؛ Crown, 2000; Tibbalds, 2001
۳۶	قابلیت همجواری موسوی جباری، ۱۳۹۴؛ نوروزیان، ۱۳۹۲؛
۳۷	انسجام فضایی*
۳۸	فرهنگ‌پذیری پوراحمد، ۱۳۹۵؛ محمدی زاده، ۱۳۹۴؛ سادات دهقان، ۱۳۹۱؛ سهراب‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵؛ فاضلی، ۱۳۹۶؛ سامی، ۱۳۹۶؛ میر مقتدایی، ۱۳۸۸؛ گلکار، ۱۳۸۶؛ ماجدی، ۱۳۸۹؛ خستو، ۱۳۸۹؛ ستاری فرد، ۱۳۹۳؛ ملکوتی، ۱۳۹۳؛ صیامی و همکاران، ۱۳۹۴؛ شاهپوندی و همکاران، ۱۳۹۴؛ سهراب‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵؛ کیانی هاشمی اصفهانی، ۱۳۹۵؛ حیدری، ۱۳۹۵؛ محمدی یگانه، ۱۳۹۵؛ میکائیلی هرچه سو، ۱۳۹۶؛ رحیمی، ۱۳۹۶؛ کریمی دهرودی، ۱۳۹۶؛ محمدی زاده، ۱۳۹۴؛ Lyubomirsky, 2005; Maher, 2008; Inglehart & Klingemann, 2000; Inglehart, 2000; Lyubomirsky, 2005; Newton, 2012; Hossini, 2015; Momtaz, 2015; Hikmah et al, 2017; Szibbo, 2018; Khalili, 2018; Thomson, 2018
۳۹	عملکردگرایی کیفی فروتن، ۱۳۹۲؛ نوروزیان، ۱۳۹۲؛ فرازمنند، ۱۳۹۲؛ ستاری فرد، ۱۳۹۳؛ احمدی، ۱۳۹۳؛ حاجی پور، ۱۳۹۴؛ علیمردانی، ۱۳۹۵؛ صدقتی، ۱۳۹۵؛ بمانیان، ۱۳۹۵؛ سیادت، ۱۳۹۶؛ جهانگیر، ۱۳۹۸
Lynch, 1981; Krier, 1996; Drewes, 2010; Nogueira Lopes, 2013; CARLOS J. L. BALSAS, 2013; Mortazi Mehrbani, 2017; Hikmah et al, 2017; Xiaobin Jin et al, 2017; Fang Wang, 2017; Karimi Azeri et al, 2018; Khalili, 2018; Xiaodong Xu et al, 2018	
۴۰	آسایش محیطی (بو و صدا و رنگ) دبیریان، ۱۳۹۳؛ عریضی، ۱۳۹۷؛ Jan Ott, 2017; Lau Leby, 2017; Cho & Hyemin, 2017
۴۱	کاهش آلودگی صوتی فرازمنند، ۱۳۹۲؛ دبیریان، ۱۳۹۳؛ عریضی، ۱۳۹۷؛ Lau Leby, 2010; Hyemin, 2017; Angel, 2018
۴۲	تعلق پذیری گلکار، ۱۳۸۵؛ پورمحمدی، ۱۳۹۱؛ موسوی، ۱۳۹۲؛ فروتن، ۱۳۹۲؛ آفاجانی، ۱۳۹۲؛ ملکوتی، ۱۳۹۳؛ دبیریان، ۱۳۹۳؛ بمانیان، ۱۳۹۵؛ بحرالعلومی، ۱۳۹۵؛ محمدی یگانه، ۱۳۹۵؛ مراض مهربانی، ۱۳۹۶؛ میکائیلی هر چه سو، ۱۳۹۶؛ عظمتی، ۱۳۹۶؛ Bentley et al, 1385; Işiklar, 2017; Bornioli, 2018
۴۳	عدالت اجتماعی زراعی متین، ۱۳۸۸؛ عریضی، ۱۳۹۳؛ محمدی یگانه، ۱۳۹۵؛ شریفزاده، ۱۳۹۶؛ فاضلی، ۱۳۹۶؛ Lynch, 1981; Montgomery, 1998; Lau Leby, 2010; Szibbo, 2018
۴۴	ماندگارسازی Wells et al, 2007; Hneph, 2012
۴۵	دل‌بستگی مکانی شاهپوندی، ۱۳۹۴؛ رحیمی، ۱۳۹۵؛ شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۶؛ Aziz et al, 2012; Abdul Aziz et al, 2012
۴۶	باقت فضایی کارآمد حبیبی، ۱۳۹۲؛ ایزدی، ۱۳۸۹؛ احمدی، ۱۳۹۳؛ با حقیقت منگودهی، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵؛ میر شاه جعفری، ۱۳۸۱؛ تنهایی، ۱۳۸۷؛ خستو، ۱۳۸۹؛ طبیبیان، ۱۳۹۲؛ شمس‌الدینی و همکاران، ۱۳۹۳؛ الماسی، ۱۳۹۳؛ با حقیقت منگودهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ شریفی و همکاران، ۱۳۹۴؛ شریفزاده و همکاران، ۱۳۹۶؛ طبیبیان و موسوی، ۱۳۹۲؛ Inglehart, 2000; Drewes & Van Aswegen, 2010; Momtaz, 2015; Wong, 2019
۴۷	رضایت‌مندی
۴۸	کیفیت مکان*

* محتوای احتمالی که تأثیر آن‌ها در اهداف وجود دارد ولی قطعی نمی‌باشند.

۳. روش پژوهش

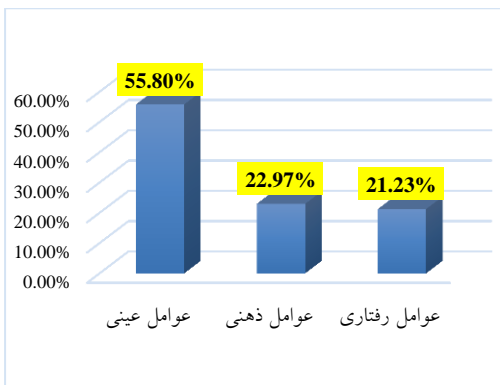
جدول شماره ۲ و ۳ می‌توان دریافت که طبقه‌بندی درصد متغیرها براساس نظرات متخصصین گذشته تا امروز براساس پیشینه موضوع مورد بررسی به این صورت می‌باشد که مؤلفه‌های عینی ۵۵/۸۰ درصد معادل ۲۸۹ نظریه، مؤلفه‌های ذهنی (روحي) ۲۲/۹۷ درصد، معادل ۱۱۹ نظریه و مؤلفه‌های رفتاری (عملکردی) ۲۱/۲۳ درصد معادل ۱۱۰ نظریه می‌باشد. طبقه‌بندی درصد متغیرها براساس نظرات بیست نفر از متخصصین حاضر چنین می‌باشد که مؤلفه‌های عینی (کالبدی) ۵۳/۸۷ درصد، معادل ۱۶۰ نظریه، مؤلفه‌های ذهنی (روحي) ۲۶/۶۰ درصد، معادل ۷۹ نظریه و مؤلفه‌های رفتاری (عملکردی) ۱۹/۵۳ درصد، معادل ۵۸ نظریه می‌باشد.

۵. یافته‌های پژوهش

براساس جدول شماره یک می‌توان دسته‌بندی مؤلفه‌ها را در سه دسته عوامل عینی، رفتاری و ذهنی مشاهده نمود. بر این اساس تعداد نظرات متخصصین گذشته تا به امروز و نظرات بیست متخصصین حال حاضر مورد بررسی و دسته‌بندی قرار گرفت لذا درصد اهمیت هر یک از مؤلفه‌ها براساس عینی، رفتاری و ذهنی به دست آمده است.

جدول ۲: طبقه‌بندی متغیرهای مؤثر شادزیستی طبق نظرات متخصصین گذشته تا به امروز

ردیف	عوامل مؤثر	متخصصین گذشته تا امروز	درصد تأثیر
۱	عوامل عینی (مادی و کالبدی)	۲۸۹	۵۵/۸۰٪
۲	عوامل ذهنی (روحي و معنایی)	۱۱۹	۲۲/۹۷٪
۳	عوامل رفتاری (عملکردی و تبعی)	۱۱۰	۲۱/۲۳٪
	جمع کل	۵۱۸	۱۰۰/۰۰٪

نمودار ۲: مؤلفه‌های مؤثر شاد زیستی فضاهای مسکونی از نظر متخصصین گذشته تا امروز

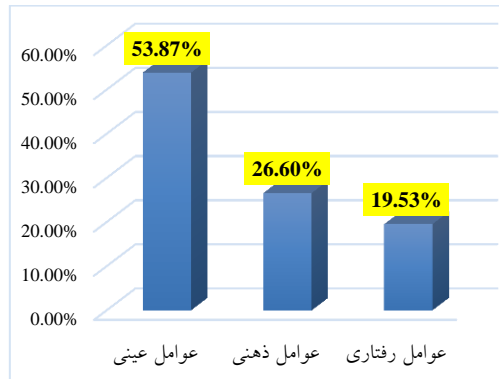
هدف از این تحقیق، شناسایی مؤلفه‌های مؤثر در جهت شادزیستی فضاهای مسکونی می‌باشد. پژوهش حاضر از حیث هدف اکتشافی و از نظر روش به صورت کیفی - کمی می‌باشد. در مرحله تالار گفتمان نقش کیفی و در مرحله تحلیل مصاحبه و انجام تحلیل محتوا نقش کمی دارد. این پژوهش از حیث مکانی، پژوهشی کتابخانه‌ای - میدانی محسوب می‌شود، کتابخانه‌ای از آن جهت که داده‌های نظری برای کشف ذهنیت، از بررسی و توسعه منابع موجود در زمینه ارتقای شادزیستی در مجموعه‌های مسکونی به دست آمده است. روایی ابزار از نوع محتوای می‌باشد، پایایی؛ با توجه به نظر متخصصین و تکرارپذیری مؤلفه‌ها بررسی و ارزیابی صحت موارد کسب شده مورد پیمایش واقع گردید. در مرحله اول نظرات مکتوب و غیر مکتوب در زمینه مؤلفه‌های مؤثر در شادزیستی ساکنین در مجموعه‌های مسکونی از طریق مطالعه اسناد و مصاحبه استخراج شده و در گام دوم مؤلفه‌های اصلی شادزیستی استخراج گردید و بعد رتبه‌بندی صورت گرفت که مشارکت‌کنندگان موظف به رتبه‌بندی و مرتب‌سازی براساس مجموعه‌ای تعریف شده از عبارات هستند که از فضای گفتمان موضوع بهره‌وری منابع انسانی حاصل شده و سپس مورد تجزیه و تحلیل آماری و تفسیر بیشتر محقق قرار می‌گیرد. قلمرو تحقیق شامل نظریه‌های مطرح در این زمینه می‌باشد. با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند و جامعه آماری دویست و یازده نفر متشکل از نظرات متخصصین گذشته تا امروز و همچنین بیست نفر از نظرات متخصصین حاضر در رابطه با این موضوع مورد بررسی قرار گرفته است.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

بر اساس جمع‌بندی نظرات متخصصین گذشته تا امروز در جدول شماره ۱ در رابطه با موضوع شادزیستی در سه عامل مادی-کالبدی (عینی)، روحی (ذهنی) و عملکردی (رفتاری) دسته‌بندی گردید. درصد فراوانی نظرات هر یک از نظرات متخصصین گذشته تا امروز در رابطه با این موضوع از سال ۱۹۹۶ تا ۲۰۲۰ (جدول شماره: ۲) محاسبه گردیده است. به این ترتیب، بر اساس جدول شماره: ۳ اقدام به جمع‌بندی مؤلفه‌ها نموده و میان متخصصین حاضر مورد ارزیابی قرار گرفت، با دسته‌بندی مؤلفه‌ها در سه حوزه عینی، ذهنی و رفتاری به‌صورت درصد فراوانی جمع‌بندی گردیده است. براساس

جدول ۳: طبقه‌بندی متغیرهای مؤثر شادزیستی براساس نظرات متخصصین حاضر

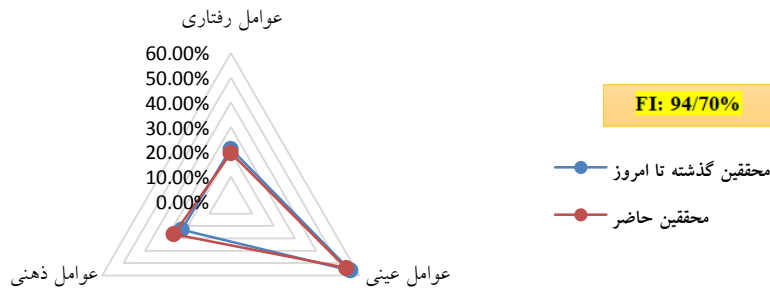
ردیف	عوامل مؤثر	متخصصین حاضر	درصد تأثیر
۱	عوامل عینی (مادی و کالبدی)	۱۶۰	۵۳/۸۷٪
۲	عوامل ذهنی (روحی و معنایی)	۷۹	۲۶/۶۰٪
۳	عوامل رفتاری (عملکردی و تبعی)	۵۸	۱۹/۵۳٪
جمع کل		۲۹۷	۱۰۰٪

نمودار ۳: عوامل مؤثر شادزیستی در فضاهای مسکونی از نظر بیست متخصصین حاضر

با توجه به نمودار شماره ۴ به بررسی تطبیقی متخصصین گذشته تا امروز و متخصصین حاضر در مورد مؤلفه‌های شادزیستی پرداخته و ارزیابی گردید با توجه به شکل زیر به نظر متخصصین گذشته تا امروز و متخصصین حاضر بین سه مؤلفه عینی (کالبدی)، رفتاری (عملکردی) و ذهنی (روحی) توافق نظر وجود دارد و میزان مطابقت نظرات ۹۴/۷۰٪ می‌باشد. این کنترل و مقایسه به کمک روش هندسه تحلیلی به دست آمده است. از طرفی تفاوت میان نظرات متخصصین گذشته تا امروز و متخصصین حاضرین به میزان ۱/۰۰ درصد (طبق تحلیل تطبیق نقطه‌ای) می‌باشد. اگر تحلیل نقطه‌ای را با تحلیل هندسی میانگین‌گیری نماییم به نسبت ۱ می‌رسیم.

با توجه به نمودار شماره ۴ به بررسی تطبیقی متخصصین گذشته تا امروز و متخصصین حاضر در مورد مؤلفه‌های شادزیستی پرداخته و ارزیابی گردید با توجه به شکل زیر به نظر متخصصین گذشته تا امروز و متخصصین حاضر در رابطه با موضوع مربوطه بین سه مؤلفه عینی (کالبدی)، رفتاری (عملکردی) و ذهنی (روحی) توافق نظر وجود دارد و میزان مطابقت نظرات

نمودار ۴: مقایسه مؤلفه‌های شادزیستی در فضاهای مسکونی براساس نظرات متخصصین گذشته تا امروز و متخصصین حاضر

شکل ۱: میانگین درصد تأثیر مؤلفه‌های مؤثر شادزیستی در تحقق پویایی ساکنین فضاهای مسکونی

۹۴/۷۰٪ می‌باشد که نادیده گرفتن هر یک از این دسته‌ها می‌تواند انحرافات بزرگی را در طراحی‌ها به وجود بیاورد. با توجه به تحقیقات انجام‌شده پی برده شد که عامل عینی (عوامل کالبدی - مادی) شادزیستی در تحقق پویایی افراد در فضاهای زندگی مؤثرتر می‌باشد. در شکل شماره ۱ درصد میانگین سه مؤلفه شادزیستی در تحقق پویایی ذهنی در مدلی کمی ترسیم‌شده است.

۶. نتیجه‌گیری

بنابراین مفهوم شادزیستی و رسیدن به پویایی ذهنی که سرمنشأ رسیدن به آگاهی می‌باشد بر اساس سه عامل شکل می‌گیرد. این عوامل تشکیل‌دهنده در سه جنبه عینی (کالبدی)، رفتاری (عملکردی) و ذهنی (روحي) تقسیم‌بندی گردید. در بررسی‌های انجام‌شده مشخص شده است که درصد تأثیر بعد عینی (کالبدی) در ارتقای شادزیستی ساکنین طبق نظر متخصصین تأثیرگذاری بیشتری نسبت به دو بعد دیگر دارد. یعنی عوامل کالبدی و مادی بر روی شادزیستی افراد تأثیرگذارترند. لذا بر اساس نظرات متخصصین حوزه تحقیق، می‌توان دریافت؛ شادزیستی و آگاهی افراد نسبت به محیط زندگی‌شان ترکیبی از سه جنبه فوق - الذکر یعنی: عینی (کالبدی - مادی)، رفتاری (فعالیتی - عملکردی) و ذهنی (معنایی - روحی) است. تحقیقات صورت گرفته نشان داده است، براساس نظرات متخصصین گذشته تا امروز اولویت‌های تأثیرگذار بر روی شادزیستی به ترتیب عبارت است از: مؤلفه‌ی عینی (مادی - کالبدی) ۵۵/۸۰٪ و عوامل ذهنی (معنایی - روحی) به میزان ۲۲/۹۷٪ و عوامل رفتاری (فعالیتی - عملکردی) ۲۱/۲۳٪ می‌باشند. این امر نشان می‌دهد که از نظر متخصصین گذشته تا امروز عوامل ملموس و فیزیکی و کالبدی و بعد تأثیر احساس درونی و ادراک فرد، همچنین حضور و رفتار آدمی؛ در ارتقای کیفیت محیط زندگی و تحقق رضایتمندی سکونتی، تأثیرگذاری بیشتری دارد. در ادامه براساس نظرات متخصصین حاضر، اولویت‌های تأثیرگذار بر روی شادزیستی؛ به ترتیب: عوامل عینی (کالبدی و مادی) ۵۳/۸۷٪ و مؤلفه‌ی ذهنی (معنایی - روحی) ۲۶/۶۰٪ و عوامل رفتاری (فعالیتی - عملکردی) ۱۹/۵۳٪ می‌باشند. یعنی با توجه به نظرات متخصصین حاضر از مؤلفه‌های شادزیستی؛ عامل عینی و ملموس (کالبدی و مادی) در ارتقای شادزیستی ساکنین، مؤثرتر است. با توجه با بررسی بر روی نظرات متخصصین گذشته تا امروز و

متخصصین حاضر چنین برداشت می‌گردد که از نظر درجه اهمیت، مؤلفه‌های کالبدی - مادی بیش از ۵۰ درصد نسبت به دیگر مؤلفه‌ها، تأثیر بسزایی در رسیدن به پویایی ذهنی افراد در فضاهای مسکونی دارد. لذا میانگین درصد تأثیر سه مؤلفه عینی ۵۴/۸۲٪ و مؤلفه ذهنی ۲۴/۸۰٪ و مؤلفه رفتاری ۲۰/۳۸٪ است. در نهایت همپوشانی نظرات متخصصین گذشته تا امروز و متخصصین حاضر معادل $(FI) = ۹۴/۷۰\%$ یعنی در حدود ۹۵٪ نظرات متخصصین برهم منطبق است. بنابراین از نتایج تحقیق می‌توان چنین اظهارنظر نمود که هر سه عامل عینی ملموس، رفتاری و ذهنی ناملوس به‌طور هم‌سنگ باهم در تحقق شادزیستی به منظور ایجاد پویایی ذهنی ساکنین فضاهای مسکونی مؤثر هستند.

منابع و مأخذ

اصلائی‌فر، فریدین؛ شکور، علی و عبدالله‌زاده فرد، علیرضا. ۱۳۹۶. راهکارهای تبدیل گذرهای شهری به پیاده‌راه در راستای ارتقاء سرزندگی شهری (مطالعه موردی: محور روگذر زندیه شیراز). مجله مطالعات محیطی هفت حصار، دوره ۶، شماره ۲۱، ۵۶-۴۳.

اکبری، علی؛ سلیمانی پاک، سحرناز و کولیوند، دیبا. ۱۳۹۷. امکان سنجی طراحی پیاده راه در محور شهری میدان قدس تا میدان تجریش بر اساس عوامل کالبدی، کاربری، ادراکی. سومین کنفرانس بین المللی عمران، معماری و طراحی شهری.

باستانی، سوسن و ملکی‌پور، سمانه. ۱۳۹۵. بررسی تأثیر فضای شهری بر احساس شادمانی ساکنان ۹ محله شهر تهران. مجله توسعه محلی روستایی - شهری (توسعه روستایی). دوره ۸، شماره ۱، ۲۶-۱.

بهرام‌پور، عطیه؛ مدیری، آتوسا. ۱۳۹۴. مطالعه رابطه میان رضایتمندی ساکنان از محیط زندگی و میزان حس تعلق آن‌ها در مجتمع‌های مسکونی بلندمرتبه شهرک کوثر تهران. مجله هنرهای زیبا. دوره ۲۰، شماره ۳، ۹۴-۸۵.

پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۹). مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. چاپ اول، تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.

پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی‌اکبر و صادقی، علیرضا. ۱۳۸۸. خوانش تأثیر محورهای بصری بر ارتقای کیفیت محیط فضاهای عمومی شهری (نمونه موردی: خیابان آزادی تهران). فصلنامه مدیریت شهری. دوره ۷، شماره ۲۴، ۸۰-۶۵.

- پوردیهیمی، شهرام. ۱۳۹۰. فرهنگ و مسکن. مجله مسکن و محیط روستا. دوره ۳۰، شماره ۱۳۴، ۱۸-۳.
- پوردیهیمی، شهرام. (۱۳۹۴). منظر انسانی در محیط مسکونی. تهران: انتشارات آرمان شهر.
- حبیب، فرح. ۱۳۸۶. رویکرد پایداری در متن شهرسازی. فصلنامه علوم و تکنولوژی محیطزیست. دوره ۹، شماره ۱۲۰-۱۱۱.
- حبیبی، کیومرث و حقی، محمدرضا. (۱۳۹۷). مقایسه تطبیقی کیفیت پیاده‌راه‌ها در ایران و خارج کشور با مدل ANP. نشریه معماری و شهرسازی ایران، دوره ۹، شماره ۱، ۱۹-۵.
- داداش‌پور، هاشم؛ روشنی، صالح. ۱۳۹۲. ارزیابی تعامل میان فرد و محیط زندگی در محلات جدید با استفاده از سنجش کیفیت عینی و ذهنی. مجله مطالعات شهری. دوره ۲، شماره ۶، ۱۵-۳.
- رحیمیان، مهدی. (۱۳۸۳). سینما معماری در حرکت. تهران: انتشارات سروش (انتشارات صدا و سیما).
- رفیعیان، مجتبی؛ تقوایی، علی‌اکبر؛ خادمی، مسعود؛ علی‌پور، روجا. ۱۳۹۱. بررسی تطبیقی رویکردهای سنجش کیفیت در طراحی فضاهای عمومی شهری. نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران. دوره ۳، شماره ۱، ۴۳-۳۵.
- سامه، رضا. (۱۳۹۴). معماری و کیفیت زندگی انسان در نظام معرفتی انسان. قزوین: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- شارع‌پور، محمود. (۱۳۹۳). شهر، فضا و زندگی روزمره. چاپ اول، انتشارات تیسرا.
- شجاری، مرتضی؛ سلخی خسرقی، صفا؛ آصفی، مازیار. ۱۳۹۷. مراتب ادراک فضای سیال در مسجد جامع تبریز؛ با نگاهی به مفهوم حرکت در آراء ملاصدرا. فصلنامه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ۹، شماره ۲، ۱۷۶-۱۵۷.
- صداقتیان، مریم. (۱۳۸۹). اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی (خودآگاهی-ابزار وجود- تفکر نقاد) بر بحران هویت دختران تحت پوشش کمیته امداد شهرستان کلات نادر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد تربت‌جام.
- صحاف، سیدمحمدخسرو. ۱۳۹۰. معنا در معماری ایرانی. مجله هویت شهر. دوره ۱۰، شماره ۲۵، ۶۰-۵۱.
- عباس‌زاده، شهاب؛ تمری، سودا. ۱۳۹۲. بررسی و تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بهبود کیفیات فضایی پیاده‌راه‌ها به منظور افزایش سطح تعاملات اجتماعی. فصلنامه مطالعات شهری. دوره ۱، شماره ۴، ۱۰۴-۹۵.
- عباس‌زادگان، مصطفی و سربندی فرهانی، معصومه. ۱۳۹۱. کاربست بعد عملکردی طراحی شهری در ارتقای کیفیت فضاهای سبز و باز محلی. دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت محیطزیست.
- عبداللهی، علی‌اصغر؛ شرفی، حجت‌الله و سلیمانی دامنه، مجتبی. ۱۳۹۸. سنجش مطلوبیت پیاده‌مداری براساس مؤلفه‌های کیفی پیاده‌روی (مطالعه موردی: مرکز تجاری شهر کرمان). نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، دوره ۳۳، شماره ۶۷، ۲۲۱-۱۹۷.
- علی‌زاده مقدم، سمیرا؛ ذاکریان، ملیحه و تشکری، بابک. ۱۳۹۷. بازطراحی مسیر عابر پیاده با رویکرد ارتقاء کیفیت حضورپذیری افراد در بافت تاریخی شهر یزد. نمونه موردی: پیاده‌روی خیابان فرخی شهر یزد. نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۹، شماره ۳۴، ۱۴۸-۱۳۴.
- فاضلی، نعمت‌الله. ۱۳۹۲. تأملات خیابانی: درآمدی بر شادی و شهر در ایران. مجله کتاب ماه علوم اجتماعی. شماره ۵۷، ۴۶-۴۶.
- کوچک‌پور، شبنم و صفوی، سیدعلی. ۱۳۹۵. پیاده‌راه‌های شهری عاملی جهت افزایش سرزندگی (نمونه موردی: خیابان سلمان فارسی). اجلاس بین‌المللی عمران، معماری و منظر شهری.
- لطیفی، غلامرضا؛ خانی، حسین؛ خاکساری رفسنجانی، علی. (۱۳۹۴). فضای شهری، حیات جمعی بستری در تحقق تعاملات اجتماعی. انتشارات نگارستان اندیشه.
- ماجدی، حمید؛ منصور، الهام؛ حاجی احمدی، آذین. ۱۳۸۹. بازتعریف فضای شهری (مطالعه موردی: محور ولیعصر حد فاصل میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر). فصلنامه مدیریت شهری. دوره ۹، شماره ۲۷، ۲۸۳-۲۶۳.
- مازوچی، طاهره؛ سادات آرانی، طیبه؛ عسکری، زینب. ۱۳۹۱. شادی از منظر مکتب اسلام و روان‌شناسی، سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت. نشریه علمی-پژوهشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. شماره ۱، ۱۳۹-۱۲۰.
- متوسلی، محمود؛ دباغی، حمیده؛ عباسی، افروز. ۱۳۹۶. الگوی نظری توانمندسازی فردی و جمعی به مثابه آزادی با تأکید بر دیدگاه‌های کانت و آمارتیانسن. مجله توسعه محلی (روستایی-شهری). دوره ۹، شماره ۱، ۵۰-۲۷.

نقی‌زاده، محمد؛ امین‌زاده، بهناز. ۱۳۸۵. مدخلی بر تبیین معنای معماری. دو فصلنامه مدرس هنر. دوره ۱، شماره ۱، ۹۶-۸۱.

نقی‌زاده، محمد. ۱۳۸۰. ساحت‌های حیات و مراتب هنر. مجله‌نامه فرهنگ. دوره ۱۱، شماره ۲۴، ۱۶۷-۱۵۷.

نقی‌زاده، محمد. (۱۳۹۰). شهر آرمانی اسلام یا فضای حیات طیبه. تهران: نشر شهر.

نقره‌کار، عبدالحمید؛ مظفر، فرهنگ؛ تقدیر، سمانه.

۱۳۹۲. بررسی قابلیت‌های فضای معماری جهت ایجاد

بستر برای پاسخگویی به نیازهای انسان از منظر

اسلام. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی. شماره

۱۵، ۳۴-۲۱.

Carmona, M; Heath, T; Oc, T & Tiesdell, S. (2003). Public places, urban ppaces: The dimensions of urban design. Oxford: architectural press.

Marcus, C.C & Sarkissian, W. (1986). Housing as if people mattered: site design guidelines for medium-density family housing. Berkeley: university of California press.

یادداشت‌ها

¹ Marcus

² Dear and Wolch

³ Carmona